

Dragana Čolić-Biljanovski

ISTORIJSKI KONTINUITET I SAVREMENA ORGANIZACIONO-PRODUKCIJSKA PROBLEMATIKA TEATRA “JOAKIM VUJIĆ” U KRAGUJEVCU POČETKOM XXI VEKA

Februara 2002. godine, u Beogradu je održana Međunarodna konferencija *O evropskom iskustvu* o modelima kulturne politike zemalja u tranziciji. Reč je o dugoročnoj strategiji u oblasti kulture, a naravno i pozorišta. Međunarodnu konferenciju o pitanjima tranzicije u kulturi organizovali su Ministarstvo kulture Republike Srbije i Zavod za proučavanje kulturnog razvitka. Aktuelni ministar kulture, Branislav Lečić, govorio je o neophodnosti međusobnog povezivanja institucija kulture-prvo u našoj zemlji, a potom sa susednim državama i svetom. U tom cilju, predložio je formiranje “međuministarskog tela” koje bi koordiniralo rad Ministarstava kulture, prosvete i finansija.

Na simpozijumu su istaknuta različita iskustva zemalja koja su u proces tranzicije ušle pre naše zemlje. Dometi više ili manje uspešni, pre svega zavisili su od samih sredina.

Decentralizacija, globalizacija, multikulturalnost, evaluacija, samoevaluacija i drugo, sve malo prenaplašene i prejake reči kod nas su u “trendu”. No, treba ih oprezno primenjivati, jer u okviru terminoloških odrednica može se mnogo neprihvatljivog i neprimerenog obuhvatiti u širem kulturnom kontekstu. Pogotovo u oblasti osetljive produkcije, umetnosti pozorišta.

Pomodarstvo, po svaku cenu, po pravilu vodi devijantnim manifestacijama života i umetnosti. Poznato je, kroz istoriju, da su naši prostori plodno tle, kako pozitivnih, tako i negativnih tendencija, posle kojih smo se kako politički, ekonomski, tako i kulturno, prosvetno i umetnički- dugo i teško oporavljali. Vratimo se samo dva veka unazad, nije potrebno više. Primetićemo da smo po pitanjima politike, ekonomije, kulture, umetnosti, a naročito pozorišta, opet na samom početku, iako već “gazimo” u XXI vek.

Pored pozitivnih, globalizacija i multikulturacija imaju, za umetnost i medije, i negativnih posledica. U svetska kretanja treba ulaziti koliko otvoreno, toliko i oprezno, čuvajući vrednosti dugovekovnog stvaranja sopstvenih kulturnih tekovina i tradicije.

Zapaženo je, na primer, da se decentralizacijom u kulturi nekih zemalja dolazi do stvaranja više kulturnih centara koji gravitiraju, pre svega, susednim zemljama. Regionalizacija pokazuje da su određeni delovi nekih zemalja, vremenom, bili nejednako kulturno razvijeni. U zemljama Istočne Evrope, zalaže se da država obezbedi infrastrukturu na polju kulture, a da kulturne institucije moraju same, u svojoj sredini, pronaći modele i puteve saradnje sa privatnim biznisom. Kod nas, poslenici u kulturi i umetnosti, smatraju da je privatizacija u kulturi primenjiva i na našim prostorima. Samo, pitamo se ko, kako, s kime i čime? Postoji opasnost, od vladavine moći raznih lobija u kojima su često prisutni oni, kako to popularno nazivamo, "ljudi za sva vremena". Nabedenih vrednosti, vešti manipulanti u kulturi i umetnosti, koji što bi Šekspir rekao, žele da "zasene prostotu". Jer umeju, što je najlakše, ne zaista konkretnim stvaralačkim radom, "milozvučno zboriti, besediti" kako u kulturi i pozorištu treba delovati.

Donošenje raznih zakona u kulturi zemalja u tranziciji, podrazumeva i zakon o izdvajanju novca za kulturu od prodaje duvana, alkohola, lutrije i dr. Na našim prostorima, pojam je poznat, još od vremena između dva svetska rata (1918-1941) kada je propisima uveden, takozvani "pozorišni dinar".

* * *

Istorija pozorišne produkcije i organizacije grada Kragujevca je raznovrsna i bogata. Ona je svima dobro poznata, i ne bi je ovom prilikom trebalo, po ko zna koji put, do detalja preporučavati.

O kragujevačkom pozorištu postoji već bogata objavljena i detaljno proučena istorijska građa i studije.

Opšta istorija, kao i istorija pozorišne produkcije grada Kragujevca može se pratiti od davnina, još od nastanka same varoši za koji je od presudnog uticaja bio geografski položaj, plodno tle bogato vodama, u srcu Šumadije. Potom, aktivna je uloga ovoga kraja u borbama za nacionalno oslobođenje, u vremenu Prvog, pod vođstvom Đorđa Petrovića Karadžića, u Orašcu, i Drugog srpskog ustanka, pod vođstvom kneza Miloša Obrenovića u Takovu (1804, 1813, 1815). U periodu 1818- 1841. godine, za vreme dinastije Obrenovića, Kragujevac je u dva navrata bio i prestonica Srbije kada doživljava prve uspone u ekonomskom i kulturno-prosvetnom smislu. Za vreme prve vlade kneza Miloša Obrenovića održana je od 14-16. februara 1835. godine čuvena Sretenjska skupština, za čije održavanje se vezuje početak rada Knjažesko serbskog teatra pod vođstvom Joakima Vujića, prvog direktora pozorišta. Posle Prvog svet-skog rata (1914-1918), započinje nagli urbani razvoj varoši.

Prvu osnovnu školu Kragujevac dobija još za vreme turske vlasti 1724/25. godine, zatim, 1805. pa 1826. godine. Temelje muzičkoj kulturi u Srbiji postavlja Josif Šlezinger, 1831. godine u Kragujevcu. Na poziv kneza Miloša

osniva “Knjažesko-serpsku bandu”. Šlezinger, pored komponovanja za orkestar, bio je i organizator, kapelnik, nastavnik muzike ali i autor muzike za pozorišne komade Joakima Vujića.

Velika škola počinje sa radom 1833. godine. Kao viši stupanj, 1838. godine osnovan je Licej u Kragujevcu, a iste godine i Gimnazija. Rektor i profesor kragujevačkog Liceja bio je Atanasije Nikolić, a jedan od profesora je Jovan Sterija Popović. Prve novine u Srbiji, čuvene “Novine serbske”, štampane su takođe, u Kragujevcu 1834. godine u “Knjažesko-serbskoj pečatnji”. Prvi urednik novina Dimitrije Davidović, zato je s pravom nazvan “ocem srpskog novinarstva”. Iste godine Gligorije Vozarević u gradu otvara prvu knjižarsku radnju, a Čitalište počinje sa radom 1846. godine, da bi u periodu između dva svetska rata (1918-1941), Kragujevac postao istaknuti centar štamparstva i izdavaštva. U tom periodu, 1935. godine, osnovan je dnevni list “Svetlost”, za društveni i kulturni život, a Ljubiša Manojlović postaje glavni i odgovorni urednik.

Pri Gimnaziji 1866. godine radi i Narodna biblioteka, 1870. godine u Kragujevcu je osnovana prva Učiteljska škola u Srbiji, a 1881. godine nastaje Pevačko društvo “Šumadija”, čiji je osnivač i horovođa Fridrih Hofman, Namac, majstor Vojno-tehničkog zavoda.

Prve bioskopske predstave održavaju se u Kragujevcu od 1901. do 1909. godine-takozvani putujući bioskopi. Kupovinom “kinematografa”, za čije pokretanje električnu struju daje jedna dinamo mašina, 1909. godine u kafani “Talpara” otvoren je prvi stalni bioskop.

Već smo pomenuli da je kontinuirani pozorišni život počeo sa Joakimom Vujićem i osnivanjem Knjažesko serpskog teatra u sezoni 1834/35. Obnove pozorišnog života prihvataju se 1840. godine Atanasije Nikolić i Jovan Sterija Popović, profesori Liceja. Od 1850. godine pa sve do kraja XIX veka za dinamičan pozorišni život zaslužno je Kragujevačko dobrovoljno društvo. Ono će se skoro pola veka boriti, no bez uspeha, da Kragujevac dobije stalnu pozorišnu zgradu, koja je veoma često kroz istoriju produkcije bila veliki i osnovni problem grada. Društvo je jedno vreme vodio, u duhu novih tendencija evropskog pozorišta, Stevan Vladislav Kaćanski – poznati književnik i pesnik.

U Kragujevcu su često gostovala amaterska društva i poznate putujuće družine kao što su: “Pozorište Paje Stepića” (1867), Družina “Mihaila Risantijevića” (1886), Pozorište “Mihaila Dimića” (1870), Trupa “Fotija Iličića” (1893), a najčešće gostuje poznata družina “Sindelić” iz Niša (1894). Pozorište “Sloga” počinje rad sa amaterima u Kragujevcu 1895. godine, da bi mu se sledeće, 1896. godine, priključili i poznati profesionalci srpskog glumišta onog vremena. Takođe, 1898. godine gostuje pozorište “Srbadija”. Tih godina u

Kragujevcu nastupaju Lenka Hadžić, Dobrica Milutinović, Kosta Delini, Brana Cvetković, Dimitrije i Leposava Nišlić. Godine 1903. osnovano je Radničko pozorište, a 1906. formirano je društvo “Abrašević”. Reorganizacijom rada putujućih pozorišnih družina 1907. godine i uvođenjem u praksu *Pravila o putničkim pozorištima u Kraljevini Srbiji*, u Kragujevcu, 1912. godine, dolazi do formiranja teatra Mihaila Lazića, pod nazivom Srpska kraljevska povlašćena pozorišna družina “Toša Jovanović”.

Između dva rata (1918-1941) u Kragujevcu deluju Ljubomir Rajičić Čvrga sa Pozorištem “Gundulić”. Branislav Nušić, načelnik Umetničkog odeljenja Ministarstva prosvete, inicira osnivanje Gradskog pozorišta u Kragujevcu 1919. godine. Međutim, formiranje teatra je odloženo još za neko vreme. Ali, rad Akademskog pozorišta počinje 1924. godine proslavom 60 godina života i 40 godina umetničkog rada Branislava Nušića. Na sceni Akademskog pozorišta 1925. godine, gostuju Ljubinka Bobić i Ana Paranos, članice beogradskog NP-a.

Tridesetih godina u Kragujevcu deluju (do 1941. godine): Pozorišni odsek Sokolskog društva – Matica (1929) kojim rukovodi Safet Haznadarević, muslimanski vojni sveštenik i pasionirani pozorišni amater, potom Diletantsko pozorište Radničke kolonije (1930) i Pozorišni odsek Sokolskog društva-Kragujevac, koje je nastavak ovog drugog pozorišta. Gosti “Matice” su Ljubinka Bobić, Ilija Jovanović, Katica Lazić, Dobrica Milutinović i Žanka Stokić, a 1933. godine pod njenim okriljem osnovano je i “Lutkovo pozorište” za najmlađu publiku grada. Godine 1935. Nušić ponovo pokreće akciju da Kragujevac dobije stalno pozorište. Donet je i projekat *Pravilnika Narodnog pozorišta grada Kragujevca*, a štampa donosi vest 19. septembra 1935. godine da se osniva Gradsko pozorište. Međutim, 1936. godine u zemlji se razmatra pozorišno pitanje u okviru banovina. Time je otpočela i kriza u kragujevačkom pozorištu, te je osnovano banovinsko pozorište sa stalnim sedištimama u Novom Sadu, Kragujevcu i Subotici. Narodno pozorište u Kragujevcu trajalo je samo jednu sezonu. Tokom maja 1936. godine, osnovano je Pozorište Dunavske banovine, u Petrogradu (Zrenjaninu). Početkom 1938. godine “Sekcija” banovinskog pozorišta osniva u Kragujevcu svoju Čitaonicu sa bibliotekom, koju vode Aleksandar Vereščagin i Milutin Tomić. Pokrenut je i “Pozorišni list”. Čuveno Pozorište “Dušana Životića” gostuje tokom 1940. godine, a posle njega dolazi Državno povlašćeno pozorište iz Niša.

Za vreme Drugog svetskog rata od 1942. do 1944. godine, deluje Kragujevačko pozorište pod rukovodstvom glumca Ilije Jovanovića-čika Ike. Pozorište dobija, uskoro, novo ime – Srpsko narodno pozorište okruga Kragujevačkog čiji je upravnik Aca Đorđević, intendanstki oficir. Karijeru započinju Vasa Pantelić, Mija Aleksić, Dragomir Felba, Milena Šavlija, Nada Ostojić, Stevan Maksić, Radoslav Pavlović-Đaša, Živojin Petrović i drugi.

Po oslobođenju grada, sa istim ansamblom – 21. oktobra 1944. godine – osnovano je Narodno pozorište u Kragujevcu. Prvi upravnik je Bora Glišić. Do 1951. godine rad Narodnog pozorišta obeležiće umetnici, glumci reditelji, upravnici, scenografi i kostimografi kao što su: Momčilo Stanković, Kosara i Miloš Rajčević, Milutin i Dobrila Džimić, Petar Petrović Pecija, Desa Glišić, Ranko i Nada Bradić, Miloš Rajčević, Miodrag Naunović, Branko Jovanović, Milorad Brkić, Čeda Žuravica, Dušan Perković, Rajko Radojković, Milan Stojanović, Mila i Rajko Stojadinović, Mira Cekić, Branka Crnomarković, Ružica i Stevan Mišić, Zlata Milanković, Ljubomir Kovačević, Ljuba Tadić, Miodrag Ognjanović, Ljubica Janićijević, Ivo Erman, Miloš i Darinka Petrović, Kora Ajher, Miodrag Marić, Zorica Mihajlović, Ružica Stepanović. Tih godina režiraju Braslav Borozan, Teja Tadić, Milan Popović, Srbislav Todorović, Sava Komnenović, Sveta Milutinović, scenografije rade Ananije Verbicki, Jovan Križek, Oto Grabner, a kostime realizuje Milica Babić-Jovanović.

* * *

Od 1951. godine upravnik Ljubiša Ružić, vrši reorganizaciju i stvara repertoarski plan pozorišta. Vodi novu kadrovsku politiku teatra, uvodi studiozniji rad i disciplinu, te brine o uštedi i restrikciji, a prvi put pozorište odlazi na gostovanja po Kosovu i Makedoniji. Takođe, vrši se i prva adaptacija pozorišne zgrade. Reformama u pozorištu stvara se Pozorišni savet i Umetničko (rediteljsko veće). Ružić animira nove reditelje koji dolaze da rade, kao što su Milenko Maričić, Dimitrije Đurković, Ilija Nikolić, Josip Lešić. Scenografiju i kostime realizuju Milenko i Sonja Šerban, a tu su i glumci Đorđe Vukotić, Nada Marković, Jovanka Krasnić.

Dalji razvoj pozorišta u Kragujevcu, karakteriše etapa od 1955. do 1983. godine, sa promenljivim uspehom. U tom periodu režiraju Boško Pištalo, Dušan Mihailović, Jelašin Sinovec, Miodrag Gajić. Međutim, početkom marta 1959. godine Narodni odbor sreza kragujevačkog donosi odluku o ukidanju pozorišta. Glumci animiraju javnost i na intervenciju Izvršnog veća Srbije 16. juna 1959. godine poništena je odluka o ukidanju.

Tokom pedesetih i šezdesetih godina dolaze novi upravnici, glumci reditelji i scenografi: Dušan Vladisavljević, Petar Dobrović, Sava Baračkov, Petar Govedarević, Dušan Dinić, Budimir Jeremić, Mileva Žikić, Radomir Šaranović, Milka Radošević, Ljubomir i Radmila Ubavkić, Nemanja Severinski, Ljiljana Govedarević.

Od 1965. godine Narodno pozorište u Kragujevcu ponelo je naziv Pozorište "Joakim Vujić", a od 1970. godine zvanično menja ime u Teatar "Joakim Vujić".

U sezoni 1966/67 u pozorištu gostuje Bogdan Jerković, reditelj iz Zagreba. Do poremećaja u radu pozorišta dolazi 1969. godine kada je buknuo požar u kojem stradaju radne prostorije. Pozorište obustavlja rad, ali zato gostuje po domovima kulture širom Srbije. Nova sezona (1969/70) zato počinje premijerom u Svetozarevu, 8. oktobra 1969. godine, predstave *Kako mogu da te čujem dok voda teče* Roberta Andersona, u režiji Aleksandra Đorđevića.

* * *

Najveći uspeh i zlatno doba kragujevačkog teatra počinje 1971. godine predstavom *Prozivka za večnost* Dimitrija Tadića u režiji Bode Markovića u kolektivnoj igri koju nose Buda Jeremić, Ljuba Kovačević, Sima Erčević, Nikola Jurin, Miodrag Marić, Nemanja Severinski i Ljubomir Ubavkić. Aprila 1972. godine na XVII Jugoslovenskim pozorišnim igrama "Sterijino pozorje" u Novom Sadu, ova predstava kragujevačkog teatra nagrađena je Vanrednom "Sterijinom nagradom" za najbolju predstavu. Bio je to najviši domet i uspeh u periodu od 1944. godine do savremenog doba.

Godine 1975. pozorište obeležava trideset godina svoga delovanja te gostuje na Susretima pozorišta Srbije i Saboru glumaca u Titovom Užicu, Danima komedije u Svetozarevu, Smotri jugoslovenske umetnosti "Mermer i zvuci" u Arandelovcu, a iste godine kolektiv je poneo prestižnu "Vukovu nagradu", za doprinos širenju kulture i stvaranju pozorišne umetnosti u Srbiji.

Vrhunac sezone 1976/77 bila je predstava *Naši sinovi* Vojislava Jovanovića Maramboa u režiji Miroslava Belovića, sa scenografijom Save Baračkova, kostimima Slavice Lalicki, u kojoj glumački dominira Ljubomir Kovačević. U to vreme, upravnik pozorišta je Aleksandar Milosavljević. Predstava učestvuje na XIII Susretima profesionalnih pozorišta Srbije "Joakim Vujić" u Leskovcu. Proglašena je za najbolju predstavu festivala, a osvaja i druge nagrade: Miroslav Belović za najbolju režiju, Mileva Žikić ponela je glumačko priznanje "Mila Stojadinović", Mirko Babić nagradu za najuspeliju glumačku kreaciju, Rajko Stojadinović za najbolju epizodnu ulogu, Slavoljub Fišeković proglašen je najboljim mladim glumcem, a Miodrag Marić je nagrađen za negovanje scenskog govora.

Sledeće 1978. godine gostuje Dimitri Kjostarov, reditelj iz Makedonije, te režira *Jegora Buličova* Maksima Gorkog. Predstavom Ljubomir Kovačević obeležava trideset godina umetničkog rada, a uz njega igraju Mileva Žikić, Mirko Babić, Buda Jeremić, Nemanja Severinski, Bruno Rajić i drugi.

Reditelj Jovan Gligorijević postavlja *Kamen za pod glavu* Milice Novković i ova predstava 1978. godine donosi devet nagrada na XIV Pozorišnim susretima Srbije "Joakim Vujić" u Nišu. Stručni žiri nagrađuje glumce: Miodraga Marića i Milevu Žikić. Prve nagrade za najbolju muziku, kostime i tehničku

realizaciju takođe pripadaju Kragujevcanima. Nagradu “Sima Krstović” dobija Buda Jeremić, a Udruženje dramskih umetnika Srbije nagrađuje Mirka Babića kao najboljeg mladog glumca festivala.

Osim pomenutih prestižnih priznanja Teatar “Joakim Vujić” je dobitnik i drugih: Ordena zasluga za narod prvoga reda, Diplome grada Kragujevca, Statuete “Jovanča Micić”, Statuete “Joakim Vujić” i drugih.

* * *

Na razmeđu sedamdesetih i osamdesetih godina XX veka u pozorištu se veoma ambiciozno radi. Na repertoaru su predstave *Prošlog leta u Čulimsku* Aleksandra Vampilova u režiji Raka Rakčević, *Oslobođenje Skoplja* Dušana Jovanovića u režiji Jovana Gligorijevića. Jednim od ekskluzivnijih poduhvata smatra se postavka Dejana Mijača *Laže i paralaze* Jovana Sterije Popovića, kojom je obeležena 145-godišnjica Knjažesko serpskog teatra u Kragujevcu. U predstavi dominiraju glumci Ljubomir Ubavkić, Nada Jurišić i Mirko Babić.

U periodu od 1983 do 1993. godine, za vreme upravnika Dušana Mandića, izvršene su kadrovske promene, te je zadržan visok umetnički nivo. Uz savremenu domaću i stranu dramaturgiju u repertoaru je zastupljena klasična književnost, a tu su i predstave za decu i omladinu.

Teatar gostuje na “Sterijinom pozorju”, Festivalu MESS u Sarajevu, Danima Komedije u Jagodini. Stručni žiri Susreta “Joakim Vujić” 1987. godine proglašava predstavu *Sveti Georgije ubiva aždahu* Dušana Kovačevića, u režiji Jovice Pavića, za najbolju predstavu festivala. Godine 1989. ovo priznanje će, takođe, poneti *Ruženje naroda u dva dela* Slobodana Selenića u režiji Aleksandra Lukača. Drugu nagradu na istom festivalu, stručni žiri dodeljuje 1988. godine predstavi *Klaustrofobična komedija* Dušana Kovačevića u režiji Vladimira Lazića, potom inscenaciji dela *1918* Božidara Zečevića u režiji Aleksandra Lukača, 1990. godine.

Ostvarena je razmena predstava, reditelja i scenografa sa Narodnim pozorištem iz Bidgošća (Poljska). Najznačajniji reditelji u ovom periodu su: Petar Govedarević – stalni reditelj, Radoslav Milenković, Branislav Mićunović, Miša Radaković, Mima Janković, Željko Orešković, Stevo Jovica Pavić, Vladimir Lazić, Nenad Ilić, Aleksandar Lukač, Slavenko Saletović, Gradimir Mirković, Dragan Jakovljević i drugi. Među scenografima su: Sava Baračkov, stalni scenograf, Vladimir Marenić, Geroslav Zarić, Miodrag Tabački, Todor Lalicki, Boris Maksimović i drugi. Od kostimografa rade: Slavica Lalicki, Angelina Atlagić, Ljiljana Dragović, Božana Jovanović, Boris Čakširan, Milanka Berberović i drugi. Tu su i kompozitori: Zoran Erić, Ksenija Zečević, Enco Lesić, braća Vranešević, Vojislav Kostić, Miodrag Azanjac, Baronijan Vartkes, Gabor Lendel, Ljuba Ninković i drugi. U realizaciji predstava scenski pokret

postavljali su: Ivica Klemenc, Petar Rajković, Dragoslav Janković-Maks, Ferid Karajica, Bata Grbić, a lektorskim radom iskazuju se dr Branivoj Đorđević, dr Ljiljana Mrkić-Popović, Radovan Knežević.

U godini 1985., povodom proslave 150 godina osnivanja pozorišta, otkriven je spomenik Joakimu Vujiću, rad vajara Nikole Jankovića. Ustanovljena je i posebna nagrada Teatra, Statueta "Joakim Vujić". Ovo priznanje su poneli umetnici, kritičari i institucije: Mira Stupica, Mira Trailović, Mija Aleksić, Sterijino pozorje, SNP Novi Sad, NP Beograd, Dušan Kovačević, Marija Crnobori, Jovan Ćirilov, Danilo Bata Stojković, Mira Banjac, Branislav Jerinić, Lazar Ristovski, Ljubomir Kovačević, Svetlana Bojković, Dejan Penčić-Poljanski, Sava Baračkov, Pozorišni muzej Srbije, do novih dobitnika, Ljube Tadića i Mileve Žikić, 2002. godine.

* * *

U poslednjih deset godina Teatar ima uspešnih sezona, ali sredinom devedesetih zapada u veće krize. Dolazi doba najveće krize u istoriji najstarije umetničke kuće u Srbiji.

Za period od 1991. godine do kraja XX veka pomenućemo samo neke karakteristične momente.

U sezoni 1992/93. najznačajniji projekat je *Kralj Lir* Viljema Šekspira u režiji Petra Govedarevića. Sezone 1993/94. upravnik Teatra je Mirko Babić, koji ulaže poseban napor da publiku animira i vrati pozorištu. Povećava se broj novih ali i obnovljenih predstava. Jubilarni XXX Susreti pozorišta Srbije povereni su Teatru "Joakim Vujić", kao najstarijem pozorištu. Uz pomoć grada, Festival, iako u teškim finansijskim prilikama, bio je dobro organizovan i realizovan. Predstava *Kralj Lir* na XXX Susretima pozorišta Srbije, osvaja drugu nagradu stručnog žirija, "Gran pri" – nagradu za najboljeg glumca dobija Mirko Babić, za najboljeg mladog glumca proglašen je Dejan Cimić. Žiri grada za najboljeg glumca proglašava takođe Mirka Babića.

Iste godine i druge predstave nižu uspehe. Komad *Srpska drama* Siniše Kovačevića učestvuje na Festivalu u Mladenovcu; za najboljeg glumca proglašen je Radiša Grujić, dok delo *Sveti Georgije ubiva aždahu* Dušana Kovačevića na festivalu u Kninu osvaja III nagradu stručnog žirija. Predstava *Briši od svog brata* učestvuje u zvaničnoj selekciji na festivalu Dani komedije u Jagodini.

Pozorište uspostavlja saradnju sa Pančevom, Vršcem, Kikindom, Somborom, Novim Sadom, Kulom, Herceg Novim, Kotorom, Tivtom i drugima. No, Teatar se često obraća svom osnivaču, Skupštini grada, za pomoć u rešavanju kadrovskih problema i normalno odvijanje rada. Usled restriktivne politike smanjena je materijalna osnova i broj članova pozorišta. Mnogi odlaze u zasluženu penziju a neki napuštaju Teatar.

Za 1995. godinu planirana je proslava obeležavanja 160. godišnjice Teatra. Napravljen je ambiciozan program proslave, ali osnovni cilj je program obnove pozorišne zgrade i kompletna zamena tehnike. Planirane su, ali nisu realizovane, premijere: *Joakim Dobrivoja Ilića*, u režiji Slavenka Saletovića i *Refuz mrtvak* Vidosava Stevanovića, u režiji Nikite Milivojevića.

Godine 1996. sastaje se Reviziona komisija za rekonstrukciju i projektovanje Teatra u sledećem sastavu: arh. Milivoje Debljević, dr Veroljub Atanasijević, arh. Slobodan Mašić, arh. Dušan Milosavljević, ing. Milomir Popović, arh. Dušan Šević, prof. FDU Alojz Ujes (predlaže programska, tehnološka i organizaciona rešenja), prisutan je i Jovan Gligorijević operativni direktor i reditelj Teatra. Potpredsednik IO Skupštine grada Dušan Mandić rukovodi stručnom raspravom kojoj prisustvuju: Dobrilo Nikolić ing-projektant i Radmila Nikolić, arh-projektant, predstavnici firme "Scenska tehnika", Violeta Popović, arh-projektant, i Miodrag Popović, arh-projektant iz Krajevcu.

Glavne preokupacije Teatra 1998. godine bile su poboljšanje rada i problemi rekonstrukcije. Što se predstava tiče, najveće ineresovanje izaziva postavka teksta Joakima Vujića *La Perjuz* u režiji dr Dušana Mihailovića.

Na inicijativu Upravnog odbora Skupštini opštine grada predloženo je da se u Ministarstvu kulture Vlade Republike Srbije započne sa pregovorima o priznavanju specifičnog statusa Teatra "Joakim Vujić", kao najstarije kuće u Srba od 1835. godine. Za v.d. direktora pozorišta postavljen je Dimitrije Lukić.

Tokom 1999. godine, alarmantna situacija u Teatru kulminira, gradska vlast čini sve, u granicama mogućnosti, da pomogne Teatru jer se dugovanja nagomilavaju. Veoma su sporna i problematična dugovanja prema autorima pozorišnih projekata, dok sanacija i adaptacija zgrade takođe, iziskuje velika materijalna potraživanja. Tako je, na pragu XXI veka, egzistencija Teatra dovedena u pitanje. Najveći problem vezan je za samu zgradu pozorišta, jer su se do sada uvek iznalazila samo privremena rešenja.

Sada, 2002. godine, uz novog upravnika Zorana Petrovića, Teatar "Joakim Vujić" ima koliko-toliko saniranu i renoviranu zgradu. Treba uložiti napore, te organizaciono postaviti i revitalizovati kuću u kadrovskom i repertoarskom smislu, po principu: pravi i stručni ljudi na pravom mestu. Prema novim predlozima nacrta *Zakona o pozorištu*, svaka sredina će morati da iznađe svoj model projektne organizacije u skladu sa vremenima u kojima živimo. Naravno u tom smislu će svi u pozorištima biti angažovani po principu projekta, ugovorima u trajanju do tri godine. Teatar "Joakim Vujić" novom vremenu mora prići spremno i odgovorno da bi se aktivno uključio u pozorišni život ne samo grada, već i Srbije. Na to obavezuju istorijsko produkcionni aspekti i

brojni umetnički rezultati ostvareni tokom 167 godina kontinuiteta i trajanja. Godine 2005. Teatar primerenom, transparentnom projektnom organizacijom i produkcionim modelom, treba da obeleži i 170 godina postojanja.

* * *

Zbog svega toga, razmotrimo, u najkraćim crtama, zakonsku regulativu u Srbiji, kroz istoriju, do najnovijeg nacрта predloga *Zakona o pozorišnoj umetnosti*, koji je od strane SDUS-a predložen javnosi na uvid 2001.godine.

Prvim pravnim pozorišnim aktom možemo smatrati odluku kneza Miloša Obrenovića o osnivanju "Knjažesko-srbskog teatra" u Kragujevcu 1835. godine i postavljenju Joakima Vujića za direktora.

A prvi pozorišni zakon je *Zakon o uređenju Narodnog pozorišta u Beogradu* donet 15. oktobra 1868. godine. Najveći protivnik ovog zakonskog rešenja je upravnik pozorišta Jovan Đorđević. *Zakonom* je bio sputan u svakodnevnom radu. Drugi *Zakon o Narodnom pozorištu* potvrđen je na Skupštini u Kragujevcu 8. oktobra 1870. godine. Na osnovu *Zakona* tročlana komisija, u kojoj su Đorđe Maletić, Jovan Đorđević i Milan Šapčanin, sastavlja *Pozorišna pravila*. Kada su *Pravila* pročitana, 20. februara 1871. godine, glumci stupaju u štrajk i *Pravila* su morala biti povučena. Nova *Pravila* su doneta 1. septembra 1871. godine, da bi već 25. februara 1874. godine, bila zamenjena drugim, liberalnijim. Ona se pre svega odnose na ponašanje i dužnosti glumaca.

Pet godina kasnije 1875. godine, *Pravila* zamenjuje *Uredba o Narodnom pozorištu u Beogradu*. Stupivši u Narodno pozorište 1899. godine, kao sekretar dramaturga, a potom i kao upravnik pozorišta, Milan Grol, posle dvogodišnjeg stručnog usavršavanja u Parizu, primećuje da se od 1901. do 1911. godine punih deset godina vodi diskusija o reformi pozorišnog zakona. Prvi pokušaj čini Nušićeva uprava iz 1901. godine. Drugi pokušaj zakonske reforme je iz 1902. godine, za vreme uprave Dokić-Odavićeve, po duhu savremeniji.

Godine 1909. na predlog upravnika Milana Grola, ministar Ljuba Stojanović imenuje komisiju za donošenje *Zakona*, pod predsedništvom Andre Nikolića. Ovaj treći pokušaj, ozakonjen je 1911. godine. Istovremeno je dopunjen *Uredbom*. Takozvanim Grolovim *Zakonom* iz 1911. godine, postavljena je dobra zakonska regulativa u Kraljevini. *Uredba o Narodnom pozorištu u Beogradu* doneta 15. juna 1911. godine, raščlanjava sve vitalne umetničke i organizaciono-produkcijske probleme. U 152 člana, uz propratno pismo Jaše Prodanovića, ministra Prosvete i crkvenih poslova, Upravi nacionalnog teatra naglašen je zadatak i pravac po kojem ustanova treba da radi.

Posle stvaranja Kraljevine SHS, 1918. godine, usvojen je Grolov predlog da kao osnov uređenja pozorišne delatnosti bude uzet *Zakon o NP* iz 1911. godine, s tim što je izvršena nova kategorizacija pozorišta na nacionalna,

subvencionisana oblasna narodna pozorišta i potreban broj povlašćenih gradskih pozorišta, koja bi vršila ulogu i putujućih pozorišta. Predlog je usvojen oktobra 1919. godine.

Ali, pri Umetničkom odeljenju pod predsedništvom načelnika Branislava Nušića, od 21. do 24. marta 1921. godine raspravlja se i usvaja *Zakonski projekat u novoj redakciji*, koji se bazira na starom *Zakonu* iz 1911. godine.

Godine 1925. Milutin Čekić dobija zadatak, kao inspektor Ministarstva prosvete, da podnese izveštaj o stanjima državnih pozorišta u Kraljevini i da na osnovu toga predloži novi nacrt *Zakona*. Svoj nacrt Čekić bazira na *Zakonu* iz 1911. godine i *Projektu zakona sa dopunama* iz 1921. godine.

Rasprave o novim zakonskim rešenjima trajale su tokom čitavog međuratnog doba, do marta 1941. godine, kada je dr Miho Krek, ministar Prosvete, odredio komisiju za izradu *Uredbe o narodnim pozorištima sa zakonskom snagom*, jer se izdvajanjem Banovine Hrvatske, 1940. godine, iz pozorišnog sistema Kraljevine Jugoslavije komplikovalo donošenje novih zakonskih rešenja. Zbog rata sve pada u zaborav.

Posle Drugog svetskog rata od 1945. do 1956. godine među privremenim rešenjima nalaze se *Uredba o regulisanju prinadležnosti državnih službenika Srbije* iz 1945. godine i *Uredba o radnim odnosima i platama umetnika* iz 1952. godine.

Prvi zakon *Opšti zakon o pozorištima* donet je 1956. godine. Njime se uvodi društveno upravljanje u pozorištima i definišu se upravljajuća tela. Godine 1959. Savezno izvršno veće donosi *Uredbu o radnim odnosima i nagrađivanju umetničkog osoblja*. Za ovaj akt bitno je da uvodi ugovore o radu na dve godine, s tim što se početnici primaju godinu dana na probni rad. Deceniju kasnije, 1969. godine, dolazi do izmena, sprovođenjem *Zakona o upravljanju u ustanovama u oblasti kulture*. Bio je to opšti Zakon koji samo u jednom svom delu govori o pozorištima. Umetnici nisu bili zadovoljni ovakvim tretmanom, pa su na Saboru pozorišnih radnika Srbije, 1973. godine, sačinili *Teze Zakona o pozorištima, pozorišnim družinama i pozorišnim centrima*.

* * *

Godine 1974. dolazi do izmene *Zakona* iz 1969. godine. Potom, 1976. godine, donošenjem *Zakona o udruženom radu (ZUR-a)* dolazi do usklađivanja svih zakona. Te zakonske odrednice ostaju na snazi sve do 1990. godine, kada se *Zakonom o društvenim delatnostima* ukida samoupravljanje i uvode fondovi, koji se vremenom ukidaju.

Pri Udruženju dramskih umetnika 1989. godine, bila je formirana radna grupa koja je posle trogodišnjeg rada dala prvu verziju predloga *Zakona o pozorišnoj delatnosti*. Verzija je 1990. godine prosleđena Ministarstvu kulture

Republike Srbije. Predlog je imao 99 članova. Na predlog Ministarstvo odgovara svojom verzijom *Zakona o pozorišnim, muzičkim i scensko-umetničkim delatnostima*. Strukovno udruženje je odbacilo ovaj *Zakon* zbog neprime-renog, nestručnog, katastrofalnog teksta.

Nova grupa pri strukovnom udruženju radi na novom tekstu *Zakona* uz konsultacije sa ministrom kulture. Trud rezultira radnim tekstom *Zakona o pozorištu* iz 1997. godine, koji je prosleđen Ministarstvu. Ministarstvo nikada nije odgovorilo na predlog.

Nalazimo se, opet, pred novim predlogom nacrtu *Zakona o pozorištu*, koje je sačinila radna grupa pri Savezu dramskih umetnika Srbije. Predlog *Zakona* objavljen je u listu "Ludus", vanredni broj, 11. decembra 2001. godine.

Po stručnim, nezvaničnim procenama, predlog ima mnogo nedostataka i nedorečenih članova, ne reguliše obaveze i dužnosti umetnika prema pozorištu, u kategorizaciji koja je pogrešno postavljena, ni reči nema o operi, baletu, mjuziklu, dečjim, lutkarskim i drugim oblicima pozorišta, takođe nije regulisan ni odnos pozorišta sa medijima, i tako dalje. Mnogo toga nedostaje i treba raditi na njegovoj dopuni i ispravkama, ali uz konsultovanje kompetentnijih pozorišnih i pravnih stručnjaka.

(Uvodno izlaganje na tribini posvećenoj Teatru "Joakim Vujić", u Kragujevcu, 28. februara 2002. godine)

LITERATURA

- Čekić, Milutin, *Pozorišno pitanje*, Pregled br. 4, Beograd, 1909.
- Čekić, Milutin, *Pozorišno pitanje*, Novi Sad, 1926.
- Čolić Biljanovski, Dragana, *Povodom pedeset godina Saveza dramskih umetnika Srbije*, Zbornik radova FDU, br. 4, Institut FDU, Beograd, 2000.
- Čolić Biljanovski, Dragana, *Nušić – pozorišni stvaralac XX veka*, Dom kulture "Nušićevi dani", Smederevo, 2000.
- Finci, Eli, *Novi projekat o finansiranju scensko-umetničkih ustanova*, Politika, Beograd, 7. januar 1968.
- Grol, Milan, *Iz pozorišta predratne Srbije*, SKZ, Beograd, 1952.
- Grol, Milan, *Zakon i Uredba o Narodnom pozorištu*, knj.27, SKG, Beograd, 1911.
- Jovanović, T. Zoran, *Narodno pozorište Dunavske banovine (1936-1941)*, MPUS i Matica srpska, Beograd-Novı Sad, 1996.
- Jovanović, T. Zoran, *Grada i publikacije o Narodnom pozorištu u Beogradu*, katalog "125 godina NP-a", SANU, Beograd, 1994.
- Kovijanić, Gavriilo, *Arhivska građa o Narodnom pozorištu u Beogradu 1835-1914*, Arhiv Srbije, Beograd, 1971.

- Maletić, Đorđe, *Grada za istoriju Srpskog narodnog pozorišta u Beogradu*, Beograd, 1884.
- Marković, Olga, *Joakim Vujić*, Katalog izložbe, MPUS, Beograd, 1997.
- Mojsić, Ana, *Analiza stanja Teatra "Joakim Vujić" u Kragujevcu i projektovanje novog teatra*, diplomski rad, Katedra za Pozorišnu i radio produkciju, Beograd, 1999.
- Nikolić, Milan, *Bez maske*, Kragujevac, 2000.
- Nikolić, Milan, *Veliko malo pozorište*, Kragujevac, 1983.
- Radovanović, Aleksandar, *Pregled istorije Narodnog pozorišta u Beogradu 1868-1993*, Narodno pozorište, Beograd, 1994.
- Radovanović, Boriša, *Kragujevac, srce Srbije*, Kragujevac, 1996.
- Radovanović, Boriša, *Stari Kragujevac*, Kragujevac, 1996.
- Selenić, Slobodan, *Dotirano pozorište danas*, Scena br. 2, Novi Sad, 1967.
- Spasić, Živomir, *Prestonica Kragujevac*, Kragujevac, 1998.
- Stojadinović, Rajko, *Kragujevačko pozorište 1835-1914*, Svetlost, Kragujevac, 1975.
- Stojković, S. Borivoje, *Istorija srpskog pozorišta*, MPUS, Beograd, 1979.
- Ujes, Alojz, *Pozorišno stvaralaštvo Joakima Vujića*, SANU, Beograd, 1988.
- Ujes, Alojz, *Pozorišno stvaranje i trajanje Joakima Vujića 1805-1985*, Katalog izložbe, Kragujevac, 1985.
- Volk, Petar, *Pozorišni život u Srbiji 1944-1986*, MPUS i Institut FDU, Beograd, 1990.
- Vujić, Joakim, *Putešestvije po Srbiji*, knjiga I, Beograd, 1901.
- Projekat zakona o pozorištima*, Gluma, IV/V, sv. 1-2., Beograd, 1921.
- Teze Zakona o pozorištima, pozorišnim družinama i pozorišnim centrima*, Scena br. 2, Novi Sad, 1973.

Dragana Čolić Biljanovski

HISTORIAL CONTINUITY AND THE TASK OF MODERNIZING THE JOAKIM VUJIC THEATRE IN KRAGUJEVAC

Summary

This is the text of the opening speech delivered on February 28, 2002, at a meeting set up to discuss the problem related to the reorganization of the *Joakim Vujić* Theatre in Kragujevac. Intended as an introduction, the study surveys the historical continuity of theatrical productions in Kragujevac, from the year 1835 to the beginnings of the XXI century. The first part emphasizes the problems the theatre has had to deal with in the last ten years. The second part is the study of the growth of legal regulations through history, from 1835 to the present, and covers developments under all the changes of regimes that have taken place. The report also emphasizes the shortcomings of the drafts of the Law regulating theatres in Serbia drawn in the period from 1989 to 2001. The study raises the following question: How should the *Joakim Vujić* Theatre in Kragujevac, the oldest theatre in Serbia, be reorganized so that, in the period of transition and the era of globalization and multiculturalism, its repertory, and the work of its artists, administrators, and production managers, become compatible with the model European theatres?